

JANKO ŠTERBENC

**Domobranec 18. tehnične čete,
vrnjen na Podrožci 31. 5. 1945. —
skočil iz drvečega vlaka proti Kočevju**

TABOR es el órgano de la Confederación Argentina de Trabajadores y Empleados V tem velikem letu narodove tragi-
Unidos ● Director: Ing. Antonio Magedije sva obujala spomine iz tiste naše
Argentine težke dobe.

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko Slatvoj dom v Sloveniji?

Argentina, ' Rojen sem bil 7. junija 1916 na
— Senečem vrhu v Beli krajini.
Registro Nacional de la Pro živeč na terenu, ki je bil ugoden za
— komunistično gverilo zaradi oddaljeno-
NAROČNINA: \$a 1.500.-, Južna A sti od večjih centrov, kako, da te niso
12 dolarjev, ZDA in Kanada 12 dol zvalili v partizane?
nina za vse dr

Naročila, reklamacije, nakazila, dopisi — dobra in mehka belokranjska duša ni Inž. Anton Matičič — Río Colorado 1 bila dovzetna za komunistična ropanja in morije. Vsa nasilna organizacija in ustrahovanje je bilo v rokah pritepen- cev v naše vasi; ob sodelovanju z nekaj domačih delomrznežev.

Ali mi moreš v kratkem podati razvoj dogodkov pri vas.

Ob koncu aprila, posebno pa v začetku maja 1942 so se pojavile govorice, da so četniki v Rogu, da prekopujejo ceste, žagajo drevesa in telefonske drogeve.

Ko sem se nekega dne vračal od tete iz vasi Mavrlen, me je v gozdu na poti domov ustavil nek oborožen moški. Prepričan sem bil, da je srbski četnik, do katerih pa nisem bil ravno simpatizer. Ko me je vprašal, kdo sem, mi je kar samo prišlo na jezik, da sem mu odvrnil: „Nisem vaš!“

Oboroženi je stopil za drevo, pripravil puško za strel in mi zaukazal: „Potuj!“

Ti je postalo vroče?

I, seveda! Nisem si predstavljal tako oblastnih četnikov. Hotel sem mu reči, da ne soglašam s takim nesmiselnim izzivanjem okupatorja, ki je v dvojno škodo nam. Počasi sem se oddaljeval in čakal, kdaj bom začutil med rebri...

Pa ni strelial?

Ne! Menda me je hotel le ostrašiti.

In potem?

Čez nekaj dni pa so sklicali sestanek v vasi Jelševnik. Šlo nas je več

fantov, da vidimo za kaj gre. Tam je govoril neki človek, ki ga nihče ni poznal. Poveličeval je bratsko Sovjetsko zvezo, govoril o enakosti, o pravici ter nazadnje dejal, da moramo postaviti vaškega komandanta in komisarja.

Za komandanta smo glasovali ter izvolili bivšega orožnika. Ta se je na vse načine izgovarjal, da ne more, ker ima bolno ženo — zdi se mi, da jih je spoznal, kaj pripravljajo — nakar se je eden izmed navzočih kar sam ponudil. Bil je Janez Pezdirc. Organizatorji so ga potrdili.

Za komisarja pa so določili mojega soseda, akademika Franca Verderberja.

Organizatorji so se z novo „komando“ odmaknili, mi pa smo se razšli.

Si tedaj še mislil, da so četniki?

Ne, vendar vse je bilo tako čudno skrivnostno, odurno, sovražno... Nihče ni ničesar vprašal, pa nismo nič razumeli — ali pa vse...

V čem je bila „nova oblast“?

Določila je stražo v vaseh. Naša vas je imela dva stražarska mesta.

Kaj ste stražili?

Če bi se približali Italijani, bi bilo treba javiti z gasilsko trobento.

Da bi se vaščani hitro zbrali in postavili proti njim?

Za vaščane se ni nihče brigal. Znač trombe bi bil glavni „komandi“ na Mavrlenu, da bi se lahko pravočasno potegnili v gozd.

Torej ste bili „mrtva straža“?

Ne, imenovali so nas „vaška zaščita“.

Kako?

Ščitili smo vas, se pravi njeno neposredno vrhovno poveljstvo, da je lahko iz varnega zavetja počenjalo z vaščani, kar se jim je zljubilo!!

Odgovornost straže je bila stroga. Stražili smo po štiri ure. Če bi koga določeno uro ne bilo na stražarskem mestu, bi bil kaznovan s smrtjo. Fantje so se tega zavedali. Ker pa smo včasih kaj vprašali, kar ne bi smeli, ali protestirali proti privilegirancem, smo nekateri postajali vse bolj sumljivi. Kadar smo bili prosti straže, smo menjavali prenočišče, ker jim nismo zaupali.

Pa se ni dalo, da bi se umaknil?

Kam pa naj bi šli? Saj sta bila samo dva mesta na izbiro za slovenske fante: V hribe h komunistom ali v okupatorjevo internacijo.

Vam ni bilo znano, da se je v Gorjancih tedaj že nahajala oborožena skupina nacionalistov ali „belih partizanov“, kot so jih nazivali ljudje.

Tega pri nas ni vedel nihče. Bili smo prepuščeni samemu sebi in našim sovražnikom.

Neke noči, sredi junija, ko sem spal na kozolcu, me v zgodnji jutranji uri zbudi nek čuden ropot, priganjanje in kletev pijane drhali skozi vas. Ko sem se nagnil do špranje, zagledam velik voz, naložen s posteljnino, kuhinjsko posodo, zaboji. Presenečen sem zijal: „Kaj pa je to?!“ Sledil mu je drugi voz. Za njim je stopal privezan neki duhovnik. Za njim pa še eden; vendar je ta šel prosto. Za njima je šla gruča pijanih partizanov.

Ugibal sem, od kod bi bila gospoda. Edino v Dragatušu ni Italijanov,

da so si mogli zaščitniki in „osvobodilna vojska“ privoščiti ta divji teater. Čez dan sem izvedel, da so res odpeljali iz Dragatuša župnika Omahna in njegovega kaplana, župnišče pa izropali. Ljudje so bili nervozni ob takem početju ter ugibali vse mogoče; vendar na najhujše ni mislil nihče.

Kam so odvedli duhovnika?

Nihče ni vedel pravega odgovora. Čez nekaj dni pa so spet sklicali sestanek na Mavrlenu. Bil je tam tudi komisar naše vasi Franc Verderber. Po sestanku mi je zaupal: „Župnika so usmrtili, kaplana pa, pravijo, da bodo izpustili čez 14 dni.“ Dodal je: „Ko sem to slišal, sem skočil, udaril po mizi in jim zabrusil: ‚Če je tako, smo pa slabši, kot Italijani; s takimi se jaz ne bom družil!‘ in odšel iz gostilne.“ Dodal mi je še: „Janko, sedaj sem pa jaz na vrsti.“

Kot povsod. Prva etapa OF je ljudi ohromila v strahu z grožnjo izdajalcev ter krvavo potrjevala z mučenjem in „kaznijo“ strašne smrti nad posamezniki.

Tako je — in celo skupin: Pri rudniku Kamižarica je bila tedaj mala ciganska vas. Partizani so jo obkolili. Nekaj mlajših je pobegnilo, ostale in pa starejše so pobrali in jih privedli na Mavrlen ter zaprli v Jelenovo zidanico. Vseh je bilo 65. Čez nekaj dni so jih odvedli v smeri proti Koprivniku, kamor pa niso prišli. Ljudje so sklepali, da so vse pobili; posebno še, ker se je ponašal „Črnogorec“ — neki fant iz vasi —, da jih je on, ne pobil — poklal tako, da jim je prerezal grla. Trdil je, da so moški škopali jame. Ko so delo opravili, so se odmaknili. Potem je klical po enega in vsakemu pred jamo prerezal grlo.

Jože Štavidihar, ki je tam blizu kosil travo s svojim pomočnikom, je izjavil: „Verjetno, da jih je Črnogorec poklal, kajti bila sva ves dan na košnji, pa nisva čula nobenega strela.“

OF se je hotela znebiti vseh, kateri so ji bili nezaupni, ali za katere je vedela, da se ne dajo oslepiti ali ustrahovati, da bi zločine imenovali „osvobodilno fronto“.

Nekako ob koncu julija sem se zadržal pred Jelenovo gostilno. Nedaleč od mene je stala skupina moških z vaškim učiteljem Bregarjem — znanim komunistom. Med njimi so imeli dimnikarja Klemenca iz Črnomlja. Učiteri Bregar je glasno zahteval in silil v dimnikarja: „Ti, Klemenc, ti moraš javno izjaviti, da ti ni žal, da smo ti ubili tvojo ženo!“ Nisem razložil, kaj je ta tiho zamrmral. Nato me je učitelj opazil in se zadr. vame: „Kaj pa ti poslušáš? Potuj!“ (Izgini!)

OF je prekašala okupatorja v tiraniji. Sama sebi je ustvarjala vedno večji odpor nezaščitenege ljudstva.

Imeli so se za neomejene gospodarje nad okupiranim narodom. Nekega večera, proti koncu oktobra, sem šel v zidanico po pijačo za naslednji dan. Kar zaslišim, da se bliža gruča moških med vpitjem in preklinjanjem. Zahtevali so pijačo. Posebno glasen je bil komandant naše vasi Pezdirc ter grozil, da bo dal požgati „gotove“ hiše in pobiti ljudi, ker so vsi izdajalci. Često se je ozrl name. Med njimi je bil tudi komandant Mavrlena, ki mi je dejal,

da bi mi rad nekaj zaupal. Ker sem videl, da bi bil rad z menoj na samem, sem ga povabil v drug prostor, rekoč, da bo poizkusil najboljše vino, katero je za prodajo. Ko sva bila sama, mi je dejal: „Janko, veš kaj je, ti si obsojen na smrt!“ Prebledel sem.

„Vendar pa se sodba ne more izvršiti, dokler jaz ne podpišem. Pazi se, Janko, to se lahko vedno zgodi.“

Usedel sem se na hlod. Nisem našel besede ne začudenja, ne strahu. Pili so dolgo v noč in jaz sem jim moral streči — naše vino — tem pijanim „osvoboditeljem“ delovnega ljudstva!

Tisto noč gotovo nisi spal.

Ne tisto, ne pozneje. Vendar sem temu fantu zaupal, da bi me obvestil, predno bi podpisal. Bila sva si prijatelja še iz vojaških let.

In ti si vztrajal „na položaju“?

Sem moral. Delo na veliki, osamljeni kmetiji je terjalo rok. Čez zimo se je vse nekako ohladilo. V začetku marca 1943 pa so oklicali mobilizacijo vseh fantov. Bil sem ravno doma na Senečem vrhu. Zgonili so nas v sredo vasi, nato nas odvedli proti Vinici. Med potjo pa se je približal stražarju vaški zaščitnik, pokazal name in dejal: „Na tega še posebno pazi!“ To sem čutil, kot zadnje opozorilo. Čez čas je kolona zavila do vasi Podlog. Tam je bila žaga in na žagi panj, pripravljen za rez. Ko sem opazil, da je prednji stražar že zavil in da zadnjega še ni bilo, sem skočil za panj in se vlegel. Ko je kolona odšla, sem zlezel iz skrivališča in krenil v smeri proti Črnomlju, kjer sem poiskal delo, da bi se preživel. Konec marca so partizani izropali našo domačijo na Mavrlenu. Živino, žito, vino, sploh vse, kar se je dalo odnesti in odpeljati. Teto Antonijo so odpeljali na Trate in jo tam po pretepanju in zasramovanju ustrelili ter le površno zagrebli na njivi. Ker pa ni bila smrtno zadeta, se je osvestila in izkopala. Ko jo je ugledal sosedov fant, jo je dokončno usmrtil, da bi se polastil posestva.

Ko sem zvedel za to težko novico, sem stopil v Legijo v Črnomlju. Ob 8. sept. 1943 nismo dobili nikakih navodil. Razšli smo se v gozdove. Ko smo dobili zveze s Kočevjem, so me premestili v Ljubljano v tehnično četo. Tak sem bil doodeljen v Vel. Lašče na žel. postajo.

Petega maja 1945 smo odstopali proti Ljubljani ter zasedli položaje pri Črni vasi. Od tam smo krenili proti Šmarni gori in nato v smeri Ljubelja. Onstran predora smo zasedli položaje levo nad cesto.

Kdaj si bil vrnjen?

Z zadnjim transportom prvega polka 31. 5. 45. Takrat se je že govorilo, kam vozijo domobranci, pa se ni dalo verjeti. Močnejše kot to, pa je bila zavest pravilnosti in upravičenosti naše borbe, in ni nas bilo strah pomeriti se s partizani tudi v tem. Poznali smo partizane, ne vodstva komunistične partije; — saj je vendar konec sovražnosti!

Fantje so bili neodločni. Ko so me vprašali, kaj nameravam, sem jim dejal, da grem. Pripravljen pa bom; če bo kaj izrednega, bom skušal odskočiti iz transporta.

V Pliberku so nas nagnetli v živinske vagone.

Kako so vas sprejeli partizani?

V Pliberku na postaji nas niso sprejeli partizani, temveč so nas Angleži ukrkali na vlak.

Torej so bili partizani poskriti.

Verjetno. Ker, ko smo bili že zaprti, sem pogledal skozi lino vagona ter zagledal na stroju strojevodjo s partizansko čepico. Povedal sem fantom. Toda upanje še ni umrlo — — Palmanova!

Ko je vlak potegnil, smo čakali ali bo šlo naravnost, ali bo krenil na levo proti Podrožci.

Vlak je krenil na levo —.

Tedaj sem se pripravil. Toda fantje so me začeli prigovarjati, češ: „Skozi vse borbe smo bili skupaj; kamor gremo, pojdimo vsi, naj pride kar hoče.“ Tako sem ostal v vagonu. Sila prijateljstva je bila močnejša, kot želja do življenja!

Onstran predora je vlak ustavil. Odprli so vagone ter nam pobirali ure, prstane, denar... Potem je vlak nadaljeval do Radovljice. Tam so nas nastanili v neke barake. Morali smo se sleči, češ, da nam bodo prekuhali vso obleko, ker smo sedaj mi ušivi. Čez čas so nam vrnili mokre cunje, katere smo morali obleči. Tako smo bili do nedelje 3. junija, ko so nas postrojili in smo morali odkorakati, s harmoniko na čelu do vlaka, ki je stal na progi pred Medvodami.

Kaj so počenjali z vami?

Do tedaj nas niso tepli, niti ne kaj več zasramovali. Bili so povečini srbski partizani, mobiliziranci, ki so nas celo grajali, zakaj nismo ušli. Vlak je odpeljal do št. Vida, postaje, od koder smo krenili proti zavodom. Ker je bila že tema, so partizani z baterijami hodili ob vrstah ter iskali poznanih. V zavodu so nam razdelili vprašalne pole s podatki: Ime, priimek, kraj — datum rojstva; če si bil v vaški straži, od kdaj pri domobrancih. Pod temi vprašanji pa je bilo polovico praznega prostora. Spodaj pa se je moral vsakdo podpisati.

In na prazni prostor so oni pripisali obsodbo!

To je bila zgolj formalnost. Obsodba je bila za vse enaka, le z razliko števila in načina udarcev pred rafalom.

Nekega večera po teh polah pa so začeli klicati na hodnik (toda ne po spisku!). Vsak je moral hitro izprazniti nahrbtnik; med brcami, udarci in zmerjanjem. To je trajalo vso noč; tako da so se že partizani utrudili. Imel sem srečo, da sem prišel na vrsto že med zadnjimi. Posamezne pa so še vedno vseeno klicali v drugo sobo in jih živinsko bili in hodili po njih. Teh nismo videli več.

Potem je prišel med nas komandant št. Vida Stančko Rajčič z nekaj partizani ter začel razburjeno vpiti: „Treba je rezat, rezat!“ Mislil je na paranje robov pri obleki, da ne bi kdo kaj še vrednega odnesel, da bi on ne pograbil. Partizani so nas začeli nervozno preiskavati.

Tedaj ste zaslutili, kam vodi vaša pot?

Takrat pač; vendar tako težko je bilo verjeti. Saj ni mogoče pobiti vseh bataljonov!

Do kdaj ste bili v zavodu?

V sredo 6. junija nismo dobili več hrane. Nagnali so nas proti železniški progi, kjer je že čakal tovorni vlak. Pred menoj v vrsti je bil oče z nekako 5-6 let starim sinom. Vseskozi ga je čuval pred jezo in udarci. Pred vagonom je partizan pograbil otroka, češ da ga pusti. Oče ga je privil k sebi. Vojak je zamahnil z bičem preko očetove glave, strgal otroka, očeta — vsega okrvavljenega — pa pahnili proti vagonu.

Ko so nas z udarci nagnali v vagone, je vlak potegnil. Šli smo skozi Ljubljano. Do tam je bilo še upanje, da nas morda peljejo v Rusijo na delo; pa je vlak krenil po dolenski progi. Dejal sem fantom: „V dolensko klavnico gremo!“ Nihče ni rekel besede; kot da je ugasnilo življenje.

Pri mestni klavnici ob Gruberjevem kanalu je bil porušen železniški most. Morali smo poskakati zopet iz vagonov ter teči skozi dolg špalir nahujskane drhali, ki je pljuvala v nas, zmerjala in tolkla po nas. Kogar so zbili po tleh, se ni več dvignil; pustili so gmoto krvavega mesa.

Ko so na oni strani kanala vagone zopet zaprli, smo ležali po tleh, tiho in brez tožbe. Tako velika je bila bolečina razočaranja nad vsem, da smo si želeli samo še smrti!

Prečno je vlak premaknil, sem čul strojevodjo, ki je vprašal kurjača: „Bo dovolj premoga do Kočevja?“

Kako, da se ti je po vsem tem sploh še porodila želja do življenja?

Ne vem. Postajal sem nemiren. Posebno, ko je vlak vozil počasi in je skozi zamrežene line spet zadehtela pomlad.

Vzpel sem se do okna in poizkušal, da bi odrinil mreže. Delno se mi je posrečilo. Nato pa je stopil k oknu nek fant (dvomim, da bi bil domobranec) v čisti beli srajci in se razkoračil pred steno rekoč: „Naj nihče ne misli na beg, kajti to bomo vsi drago plačali. Nekdo je uganil, da je bil mesar iz Vidma v Dobrem polju.“

Vlak je začel hitreje sopihati in že v temo so švigale luči baterij partizanskih stražarjev. Od Ortneka naprej se je mesar odmaknil od okna.

Jožetu Radošu sem zaupal, da bom ušel. Tudi on je mislil na beg. Zmenili smo se, če se nam posreči, da se dobimo pri naši dobri družini v Dobrem polju.

Jože se je prislonil k oknu. Stopil sem mu na sklenjeni roki, v zagonu predrl mreže na lani ter obvisel v hipu zunaj drvečega vlaka. Mesar mi je pritiskal roko na rob, da ne bi odskočil. Tako viseč sem čakal rafala stražarjev; pa ga ni bilo... Ne vem, ali je mesar hotel poprijeti; utrgal sem se in zakotalil po ostrem gramozu. Tudi sedaj me ni presekala rafal. Šele ko sem zagledal rdeče luči odhajajočega vlaka, sem se pobral, pretipal in se nameril proti Mali gori. Tam sem se naspal, odpočil in krenil k našim dobrim ljudem. Prinesli so mi mleka in kruha. Dejali so, da je bil ta transport že peti in da je vsak imel po 15 do 20 vagonov. Ko sem se dodobra

opomogel, sem se napotil domov. Ko sem ponoči potrkal na okno in mi je mama odprla, mi je dejala: „Saj sem vedela, Janko, da boš prišel.“ Namesto odgovora sem zaprosil:

„Mama, imaš kaj kruha?“

Pozneje sem izvedel, da so domobranci še v Italiji. Podal sem se na pot in 14. avg. prekoračil mejo, kjer sem zopet svobodno zadihal.

Bogu in Materi božji hvala za vse!